

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı : 1995/17

Karar Sayısı : 1995/16

Karar Günü : 21.6.1995

R.G. Tarih-Sayı :14.10.1995-22433

İPTAL İSTEMİNDE BULUNAN : Danıştay Onuncu Dairesi

İPTAL İSTEMİNİN KONUSU : 5.5.1972 günlü, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesindeki "... dinini ..." sözcüğünün Anayasa'nın 2. ve 24. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptali istemidir.

I- OLAY

Davacı A. J. Ö.'in, nüfus kütüğündeki "islâm" kaydının silinerek yerine "Bahai" kaydının düşülmesi istemiyle İzmir Asliye 4. Hukuk Mahkemesi'nde açtığı dâvada, 27.4.1988 günlü, Esas 1988/183, Karar 1988/338 sayı ile adı geçen nüfus kaydındaki "İslâm" kaydının silinmesine karar verilmiş, ancak "Bahai" kaydının düşülmesi yolundaki istemi idarî bir işlemi gerektirdiğinden, davanın bu kısmının reddine karar verilmiştir. Bu kararın kesinleşmesi sonucu davacının nüfus aile kütüğünde ve nüfus cüzdanındaki "İslâm" kaydı silinmiştir.

Bu karar üzerine davacının, İzmir İli Konak İlçesi Nüfus Müdürlüğü'ne başvurarak, nüfus kütüğündeki "dini" bölümüne "Bahai" kaydının işlenmesi istemi, Nüfus Müdürlüğü'nce "... Halen aile kütüklerine mezhep ifade eden kelimeler yazılmamaktadır." gerekçesiyle reddedilmiştir. Davacı, İzmir 1 Nolu İdare Mahkemesi'nde, Nüfus Müdürlüğü'nün 1.12.1988 günlü, 4079 sayılı bu işleminin iptalini istemiş, açılan dâva 10.3.1992 günlü, Esas 1989/436, Karar 1992/255 sayılı kararla ve "... bir tarikattan ibaret bulunduğu anlaşılan Bahailiğin, davacının aile kütüğündeki "Dini" bölümüne yazılmamasına ilişkin işlemde mevzuata aykırı bir durum bulunmamaktadır." gerekçesiyle reddedilmiştir.

Davacının bu kararın bozulması isteyerek yaptığı temyiz başvurusunu inceleyen Danıştay Onuncu Dairesi de, 14.10.1994 günlü, Esas 1992/3226 sayılı ara kararıyla, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesindeki "... dinini ..." sözcüğünün Anayasa'nın 2. ve 24. maddelerine aykırı olduğu görüşüyle, anılan Yasa kuralının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasına karar vermiştir.

III- YASA METİNLERİ

A- İptali İstenilen Yasa Kuralı

5.5.1972 günlü, 1587 sayılı Nüfus Yasası'nın iptali istenen sözcüğün yer aldığı birinci fıkrayı da içeren 43. maddesi aynen şöyledir :

"MADDE 43.- Aile kütükleri; ailenin bütün fertlerinin cinsiyetini, adı, soyadı, baba ve anası adıyla soyadlarını, sağ olup olmadıklarını, il ve ilçe itibarıyla doğum yeri ve tarihlerini, vücutlarındaki belirli değişikliklerini, dinini, okur-yazar olup olmadıklarını, medeni hallerini ve diğer şahsî hal değişikliklerini ihtiva eder.

Aile kütüklerinin her sayfasına cilt ve sayfa sıra numaraları konur. Kütüğün sonuna kaç sayfadan ibaret olduğu yazılır. Sayfa birleşim yerleri asliye hukuk mahkemesince mühürlenerek sonu onaylanır."

B- İlgili Yasa Kuralları

1587 sayılı Nüfus Yasası'nın dava ile ilgili görülen diğer maddeleri de şunlardır :

1. "MADDE 11.- Kesinleşmiş mahkeme hükmü olmadıkça nüfus kütüklerinin hiçbir kaydı düzeltilemez ve kayıtların anlamı ve taşıdığı bilgileri değiştirecek ilâve ve şerhler yapılamaz; ancak olayların aile kütüklerine işlenmesi sırasında nüfus memurlarının yaptıkları maddi hatalar, dayanağı belgelere uygun olarak düzeltilir. Ve başmemurla nüfus memuru tarafından onama şerhi verilerek imzalanır."

2. "MADDE 46.- Yaş, ad, soyadı ve diğer kayıt düzeltme davaları ilgilinin oturduğu yer asliye hukuk mahkemesinde Cumhuriyet Savcısı ve nüfus başmemuru veya nüfus memuru huzuruyla görülür ve karara bağlanır.

Bu davalar düzeltmeyi isteyenlerle, ilgili resmî dairenin göstereceği lüzum üzerine Cumhuriyet Savcıları tarafından açılabilir ve dinlenecek tanıklar, resmî kayıt örnekleri ve belgelerle ispat olunur. Şu kadar ki; ilgilinin görünüşü davayı yalanlayıcı olmaması şarttır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerine göre ceza mahkemelerinde yapılacak yaş düzeltmesi işlerinde de nüfus başmemuru veya nüfus memuru taraf olarak bulunurlar.

Mahkeme kararına karşı taraflar Yargıtay'a başvurabilirler, yaş, ad, soyadı ve kayıt düzeltmesi hakkındaki mahkemeden verilen kararlar kesinleştikten sonra ilgilinin aile kütüğüne geçirilir. Ad ve soyadının değiştirilmesi, din değiştirme suretiyle de olsa mahkeme kararıyla yapılır. Adlarını değiştirenlerin aile kütüğünde yazılı çocuklarının baba veya ana adları, soyadlarını değiştirenlerin yalnız eşiyle reşit olmayan çocuklarının soyadları birlikte değiştirilir. Yaş düzeltme davası ancak bir defa açılabilir.

Yaş, ad, soyadı değiştirenler askerlik ödevliliği içinde iseler yapılan düzeltmeler nüfus idarelerince onbeş gün içinde askerlik şubelerine de bildirilir."

3. "MADDE 47.- Meslek, sanat, din ve her hangi bir arıza sebebiyle vücuttaki şekil değişiklikleri ve bu Kanunun 43'üncü maddesi gereğince nüfus kütüklerine yazılması gerektiği halde her nasılsa yazılmamış ve dayanağı belgede kalmış olan ana baba adı, doğum yeri, cinsiyet ve soyadı gibi haller ilgililerin bağlı bulunduğu daire, kurum veya işyerinden köy veya mahalle ihtiyar kurulundan alacakları belge ve ilmühaber üzerine en büyük idare amirinin emri ile nüfus memurları tarafından aile kütüklerine işlenir."

C- Dayanılan Anayasa Kuralları

İptal gerekçesinde dayanılan Anayasa kuralları şunlardır :

1. "MADDE 2.- Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir."

2. "MADDE 24.- Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."

IV- İLK İNCELEME

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 8. maddesi uyarınca Yekta Güngör ÖZDEN, Güven DİNÇER, İhsan PEKEL, Selçuk TÜZÜN, A. Necdet SEZER, Haşim KILIÇ, Yalçın ACARGÜN, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI, Ali HÜNER ve Lütfi F. TUNCEL'in katılımlarıyla 7.4.1995 günü yapılan ilk inceleme toplantısında; dosyada eksiklik bulunmadığından işin esasının incelenmesine; Haşim KILIÇ, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in "İptali istenilen kuralın olayda uygulanacak yasa kuralı olmadığı ve başvurunun bu nedenle reddi gerektiği" yolundaki karşıoyları ve oyçokluğuyla karar verilmiştir.

V- ESASIN İNCELENMESİ

İşin esasına ilişkin rapor, başvuru kararı ve ekleri, Anayasa'ya aykırılığı öne sürülen yasa kuralı ile aykırılık savına dayanak yapılan Anayasa kuralları, bunların gerekçeleri ve öteki yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

A- İTİRAZ KONUSU KURALIN ANLAM VE KAPSAMI

Nüfus Yasası'nın 43. maddesi, aile kütüklerinin düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu kuralla kişinin nüfus kütüğüne yazılacak özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Aile kütüklerinin; ailenin tüm bireylerinin cinsiyetini, adını, soyadını, babasının ve anasının adlarıyla soyadlarını, sağ olup olmadıklarını, il ve ilçe yönüyle doğum yeri ve tarihlerini, vücutlarındaki belirli değişiklikleri, okur yazar olup olmadıklarını, medenî durumlarını ve diğer kişisel durum değişikliklerinin yanısıra dinini de kapsamı öngörülmüştür.

Bireyin kişilik tanıtım ya da belirleme bilgisi olarak nüfus kütüğüne yazılacak bu özelliklerin birinin diğerinden hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bunlar, Ulusun demografik yapısının kamu yararını ilgilendirmesi nedeniyle "şahsî hal" bilgisi olarak nüfus kütüklerine geçirilmektedir.

Devletin nesnel öğeleri, ülke ve ulusu oluşturan insan topluluğudur. Devletin, vatandaşlarının özelliklerini bilmesi gerekir. Devleti oluşturan topluluğun bireylerini ve

bunların özelliklerini bilme isteği, kamu düzeni ve kamu yararı ile ekonomik, siyasal ve sosyal gereklere ve gereksinimlere dayanmaktadır.

Bu nedenlerle, bütün ülkelerde aile kütükleri tutulmakta ve kimi kişisel durum bilgileri buraya yazılmaktadır. Ülkemizde de 1587 sayılı Nüfus Yasası'nın 43. maddesinde hangi bilgilerin aile kütüklerine yazılacağını belirlemiştir.

Kütükteki bu bilgilerin, kişinin askerlik durumu, ceza ehliyeti, kimi vergiler konusundaki yükümlülüğü, seçme ve seçilme hakları ve kimi toplumsal gereksinimlerle ilgisi nedeniyle kamu hukuku ve kamu düzeni yönlerinden büyük önemi olduğu gibi; medenî hakları kullanma, evlenme, evlenme yasakları, nafaka yükümlülükleri, kanunî miras ve saklı pay (mahfuz hisse) ilişkileri, vasiyet ehliyeti gibi özel hukuk kuralları yönünden de büyük önemi bulunmaktadır.

Kütükte yer alması uygun bulunan bilgilerden kimileriyle "varsa" bedenlerindeki değişiklikler nüfus kütüklerine yazılacaktır. Nitekim Nüfus Kanun Tasarısı'nın 43. maddesiyle ilgili gerekçede :

"Bu madde, nüfus kütüklerinde fertlerin cinsiyeti, ad ve soyadı, baba, ana adları, sağ olup olmadıkları, doğum yer ve tarihleri, iş ve güçleri; varsa vücutlarındaki ârızalar, dinî, okur-yazar olup olmadıkları, medenî halleri ve diğer şahsî hal değişikliklerine dair hükümleri kapsayacağını hüküm altına almıştır."

denilmiştir.

Ayrıca Millet Meclisi'nde 43. maddeyle ilgili bir önerenin görüşülmesi sırasında Meclis Başkanı'nın :

"- Yani okur-yazarsa yazılsın, okur-yazar değilse, daha başka bir deyimle cahilse o yazılmasın, boş bırakılsın öyle mi" diye sorması üzerine, Geçici Komisyon Sözcüsünün :

"- Evet efendim o yazılmayacak, boş bırakılacak."

biçiminde yanıt vermiş olması da bu görüşü doğrulamakta ve konunun zorlayıcı bir yönü bulunmamaktadır.

B- ANAYASA'YA AYKIRILIK SORUNU

Danıştay Onuncu Dairesi'nin başvuru kararında özetle :

1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun aile kütükleri ile ilgili 43. maddesinde yer alan "... dinini ..." hükmünün Anayasa'ya aykırılığı yönünden incelenmesinin, davacının bu yöndeki savları da dikkate alınarak gerekli görüldüğü; yasalarla bireylere dinsel kanaatlerini açıklama zorunluluğunun getirilmesinin din ve inanç özgürlüğünü zedelediği, mevzuatta bu şekilde yer alan hükümlerin Devletin lâik niteliği ile bağdaşmadığı, öte yandan bireyin dininin öğrenilmesinin Devlet hayatı yönünden hiçbir değerinin bulunmadığı; Anayasa'nın din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 24. maddesinin üçüncü fıkrasında, kimsenin dinsel inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağının kesin bir biçimde hükme bağlandığı, dolayısıyla belirtilen biçimde bir yasal düzenlemeye gidilemeyeceği; açıklanan nedenlerle 1587 sayılı

Nüfus Yasası'nın 43. maddesindeki "... dinini ..." sözcüğünün Anayasa'nın 2. ve 24. maddelerine aykırı olduğu kanısına varıldığı ve iptalinin istenildiği belirtilmiştir.

1- Anayasa'nın 2. Maddesi Yönünden İnceleme

Anayasa'nın 2. maddesinde; Türkiye Cumhuriyetinin, diğer niteliklerinin yanısıra lâik bir hukuk devleti olduğu vurgulanmış, 4. maddesinde de Cumhuriyetin niteliklerinin değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin de teklif edilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Şüphesiz Cumhuriyetin temelini oluşturan nitelikleri yadsımak ve bunları savsaklamak olanaksızdır. Bu bağlamda lâiklik, hukuksal ve tarihsel bir olgu olarak benimsenmiştir.

Nitekim Anayasa'nın 2. maddesinin yanısıra Başlangıç bölümünde "...Lâiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı"; 14. maddesinde "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirinin ... dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak ... amacıyla kullanılamayacağı"; 24. maddesinde "kimsenin dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı"; 68. maddesinde de siyasî partilerin tüzük ve programlarının, ... demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamayacağı" hüküm altına alınmıştır.

Anayasa'nın 24. maddesinin son fıkrasında da;

"Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz" denilerek bir bakıma lâiklik ilkesinin açıklaması yapılmış ve bu ilkenin din ve Devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması biçimindeki klâsik tanımı vurgulanmıştır.

Madde metninden de açıklıkla anlaşılacağı gibi, önemli olan, bir yasa metninde dinle ilgili bilginin yer alması değil, kötüye kullanılmasının yasaklanmasıdır.

Anayasal bir ilke olarak devletin değişmez niteliklerinden birini oluşturan lâiklik, dinin siyasal alan dışında kalmasını amaçlayan bir devlet anlayışıdır. Lâiklik, din düşmanlığı, dinsizlik ya da dine karşı oluş değil, inanç özgürlüğüne saygıdan kaynaklanan ve dini, kişi özgürlüğünün enginliğine bırakan bir tutum ve davranış biçimidir.

Yurttaşlar değişik dinlerden de olsalar, Devlet kuşkusuz hepsine karşı aynı yakınlıktadır. Lâik düzen içerisinde istediği dini seçmek kişinin özgürlüğüdür. Bunda hiçbir zorlama yapılamaz.

Yaygın, fakat yeterli olmayan tanımına göre lâiklik; din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki yerleşmiş kararlarında da:

a- Dinin devlet işlerinde etkili ve egemen olmaması,

b- Aralarında ayırım gözetilmeksizin bütün dinlerin anayasal güvence altına alınması,

c- Dinin bireyin manevî yaşamını aşarak, toplumsal yaşamı etkileyen eylem ve davranışlara ilişkin bölümlerinde ; kamu düzeni, güvenliği ve yararını korumak amacıyla sınırlamalar yapılması ve dinin kötüye kullanılmasının ve sömürülmesinin yasaklanması,

d- Kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla devlete, dinsel hak ve özgürlükler konusunda denetim yetkisi tanınması,

Lâiklik ilkesinin gereği olarak benimsenmiştir.

İlgili bölümde açıklandığı gibi, sadece kamu düzeni ve kamu yararı yönünden birer kimlik bilgisi olarak nüfus kütüklerine yazılan bilgilerden birinin diğerinden bir farkı bulunmamaktadır. Kişinin dini ile ilgili bilgi de bu şekildedir ve lâik devlet yapısına ters düşecek biçimde hiçbir özel anlam taşımamaktadır. Anayasa'da yasaklanan, kişinin dininin bir ayırım ve eşitsizlik ögesi olarak kullanılmaması ve lâik devlet düzenine ters düşecek uygulamaların yapılmamasıdır.

Lâik devlet kavramı, devletin dinler arasında yansızlığını ve bütün dinsel inançları eşdeğer görmesini gerektirir. Bu bağlamda, hiçbir yasada nüfus kaydındaki "dini" bilgisine yollamada bulunularak, farklı bir işlem yapılması ve eşitsizliğe neden olunması söz konusu değildir.

Yasalarda "Devletçe kabul edilen din, kabul edilmeyen din" diye ayırımı bulunmamaktadır. Bütün dinler lâik devlet anlayışı içerisinde geçerli ve saygındır. Bu anlayışa dayanarak hiç kimse başkasının inancına ya da inançsızlığına da karışmamaktadır.

Bir başka önemli husus da, lâiklik ilkesine aykırı olarak kişinin dini ile ilgili bilginin, belirli bir dine mensup olanlardan sorulup da, diğer bir dine mensup olanlardan sorulmayarak ayırım yapılmamasıdır. Bu kural herkes için geçerlidir, dolayısıyla da geneldir.

Nüfus Yasası'nın 43. maddesinde yer alan "din"le ilgili bilgi, kişinin aile kütüğüne yazılacak bilgilerinden biri olup, yukarıda açıklandığı üzere bunun herhangi nedenle ve yolla Cumhuriyetin temel ilkelerine aykırı biçimde kullanılması, ya da lâiklik ilkesine aykırı bir anlamda yorumlanması olanaklı değildir. Bu nedenle Anayasa'nın 2. maddesine bir aykırılık oluşturmamaktadır. Haşim KILIÇ ve Sacit ADALI "İtiraz konusu kuralın Anayasa'nın 2. maddesiyle ilgisi olmadığı" görüşündedirler.

2- Anayasa'nın 24. Maddesi Yönünden İnceleme

Anayasa'nın 24. maddesinin üçüncü fıkrasında; herkesin, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, kimsenin ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı açıklığı bulunmaktadır.

İtiraz konusu sözcüğü içeren kuralda ise, aile kütüklerinin hangi kişisel durum bilgilerini kapsayacağı hükme bağlanmış, bu bilgiler arasında "dini ile ilgili bilgi" de sayılmıştır. Madde metninden anlaşılacağı gibi kişinin, sadece, hangi dine bağlı olduğu belirlenecek ve bu husus nüfus aile kütüğüne yazılacaktır.

Anayasa'nın "Kimse ... dinî inancı ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz" kuralından, kişilerin hangi dine bağlı olduğunun bir bilgi olarak resmî kayıtlara geçirilemeyeceği anlamı çıkarılamaz. Anayasa'nın izin vermediği husus, zorlamadır.

Zorlama "dinî inanç ve kanaatlerin açıklanması"yla ilgilidir. "Dinî inanç ve kanaat" kavramını, sadece demografik bir bilgi olarak ya da kişilik bilgisi olarak aile kütüğüne yazılacak "dinî bilgisi" ile sınırlandırmak olanaklı değildir. "Dinî inanç ve kanaat" kavramı bir kişinin şu ya da bu dinden ya da inançtan olmasını kapsayan dar bir kavram olmayıp, din ve inanç yönünden pek çok hususu bünyesinde barındıran geniş bir kavramdır.

Anayasa'nın 24. maddesinde yasaklanan, kişinin dininin öğrenilmesi değil, dinî inanç ve kanaatlerinin zorla açıklattırılmasıdır. Ayrıca kişi, dinî inançlarından ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacak ve suçlanamayacaktır. Bu iki husus birbirini tamamlamaktadır.

Nüfus Yasası'nın 43. maddesinin, Yasa'nın tümüyle birlikte incelendiğinde, Anayasa'nın 24. maddesinde ifadesini bulan dinî inanç ve kanaatlerin zorla açıklanmaması ve dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kişinin kınanmaması ve suçlanmaması ile hiçbir ilgisinin bulunmadığı açıklıkla anlaşılmaktadır. Burada dinî inanç ve kanaatler yönünden herhangi bir zorlama olmadığı gibi, bir kınama ve suçlama da söz konusu değildir.

Öte yandan Medenî Yasa'nın 266. maddesindeki "Reşit dinini seçmekte hürdür." açıklığından kalkarak kişi kütükte yazılı olan dinini değiştirmek isterse Nüfus Yasası'nın 47. maddesine göre, ilgili Kurumdan alacağı bir belge ile Nüfus Müdürlüklerine başvurabilmekte, mahallin en büyük idare âmirinin emri ile aile kütüğünde gerekli düzeltme yapılabilmektedir. Bunun dışında kişi aile kütüğünde yazılı dini tamamen sildirmek isterse, ya da din olarak kabulü olanaksız bir düşünceyi din olarak yazdırmak isterse o zaman Nüfus Yasası'nın 46. maddesine göre ilgili yargı kuruluşuna başvurarak gerekli kararı almakta ve alınan bu karar İdarece aile kütüğüne işlenmektedir.

Sonuç olarak, söz konusu 43. madde zorlayıcı nitelikte hiçbir hüküm içermemektedir. Nüfusa kaydolunurken kişinin, Anayasa'nın öngördüğü anlamda dinî inanç ve kanaatlerinin değil, sadece kişinin özgün durumu yönünden kamu yararı, kamu düzeni ve sosyal gereksinimlerle ilgili olarak gözönünde bulundurulmak üzere dininin ne olduğunun açıklanması söz konusu olmaktadır ki, bu kuralın da zorlayıcı bir niteliği ve zorlama ile bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi benzer bir olayda 27.11.1979 günlü, Esas 1979/9, Karar 1979/44 sayılı kararı ile, 1587 sayılı Nüfus Yasası'nın 43. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "dinini" biçimindeki hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın reddine karar vermiştir.

Açıklanan nedenlerle itiraz konusu kural Anayasa'nın 24. maddesine aykırı bulunmamıştır.

Yekta Güngör ÖZDEN, Selçuk TÜZÜN, Ahmet N. SEZER, Yalçın ACARGÜN ve Mustafa BUMİN bu görüşlere katılmamışlardır.

VI- SONUÇ

5.5.1972 günlü, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesindeki "...dinini..." sözcüğünün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, Yekta Güngör ÖZDEN,

Esas Sayısı : 1995/17
Karar Sayısı : 1995/16

Selçuk TÜZÜN, Ahmet N. SEZER, Yalçın ACARGÜN ile Mustafa BUMİN'in karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

21.6.1995 gününde karar verildi.

Başkan	Başkanvekili	Üye
Yekta Güngör ÖZDEN	Güven DİNÇER	İhsan PEKEL
Üye	Üye	Üye
Selçuk TÜZÜN	Ahmet N. SEZER	Haşim KILIÇ
Üye	Üye	Üye
Yalçın ACARGÜN	Mustafa BUMİN	Sacit ADALI
Üye	Üye	
Ali HÜNER	Lütfi F. TUNCEL	

KARŞIOY GEREKÇESİ

Esas Sayısı : 1995/17

Karar Sayısı : 1995/16

Danıştay 10. Dairesi'nin haklı nedenlere ve güçlü gerekçelere dayanan iptal isteminin reddine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararına katılmamanın dayanaklarını içeren karşıoyumun gerekçesini aşağıda özetliyorum:

1. Ulusal birliğin dayanağı, demokrasinin kaynağı, başta din ve vicdan özgürlüğü olmak üzere tüm hak ve özgürlüklerin güvencesi niteliğiyle uygar yaşamda özgün bir yeri bulunan lâiklik ilkesinin sağladığı aydınlık, bireylerin inanç ve düşün gücünü oluşturmaktadır. Türkiye'de yanlış anlaşılmış ya da yetirince anlaşılamamış olan bu ilkenin inanç sömürsünü önleyerek dinsel olguların saygınlığını koruduğu ve inanç gereklerinin hiçbir çekinme ve duraksama olmadan yaşanmasına olanak verdiği hukuksal kanıtlarla doğrulanmış, yadsınmaz bir gerçektir. 85 sayılı, 1921 Anayasası (Teşkilâtı Esasiye Kanunu)'nın 1. maddesindeki "Egemenlik bağımsızkoşulsuz ulusundur" (Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir) açıklığıyla hukuksal bağlamda ve en üst düzeyde gerçekleşip sonraki Anayasalarda da yinelenen lâiklik, eylemli biçimde yaşanmasıyla birlikte hukuksal yönden de kurumlaşmıştır. Anayasa'nın 4. ve 2. maddeleri gereği olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilmesi önerilemeyen niteliklerinin başında gelir. Aydınlanma, barış, eşitlik, akılcılık ve bilimsellik anlamındaki bu ilkeyi korumak, ulusal varlığımız yönünden yaşamsal önem taşımaktadır. Anayasa'nın 81. maddesindeki milletvekili andında ".. lâik cumhuriyet..", 103. maddesindeki Cumhurbaşkanı andında ".. lâik cumhuriyet ilkesi.." biçiminde vurgulanan bu ilke, ayrıca, 68/4., 136. ve 174/1. maddeleriyle 176. maddesi gereği Anayasa metni içinde sayılan Başlangıç kısmının beşinci bölümünde açıkça belirtildiği gibi kimi maddelerinde "Atatürk ilkeleri ve devrimleri" denilerek, kimi maddelerinde de yollama yapılarak Anayasa'da yer almaktadır. Ödünsüz, özen ve duyarlılıkla korunması gereken lâiklik ilkesinin önem ve değerini değişik tanımlar, kapsamlı ve ayrıntılı anlatımlarla doğrulayan Anayasa Mahkemesi'nin önceki kararlarından, özellikle, 3.7.1980 günlü, Esas 1980/19, Karar 1980/48 sayılı karar (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi Sayı 18, Sayfa 265) ile bu konudaki ek gerekçe yazıma, 7.3.1989 günlü, Esas 1989/1, Karar 1989/12 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi Sayı 25, Sayfa 135) ile 9.4.1991 günlü, Esas 1990/36, Karar 1991/8 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi Sayı 27/I, Sayfa 285) sayılı olanların gerekçesiyle, yineleyip yer almamak için, 27.11.1979 günlü, Esas 1979/9, Karar 1979/44 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi Sayı 17, Sayfa 347) sayılı karardaki karşıoy gerekçeme dayanıyorum.

2. Sorun, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşının Türk vatandaşının nüfus kaydında kendi iç dünyasının zenginliği olan, istediği, bağlı bulunduğu dine ilişkin bir açıklığın yer alıp almamasının Anayasa katındaki gereğinde odaklaşmaktadır. 1587 sayılı Nüfus Yasası'nın uygulamasında (mad.4, mad.47 ve mad.52), ana-babası ya da temsile yetkili olanlar çocukların dinini bildirmek zorunda bırakılmakta, bu husus açıkça yazdırılmadıkça kayıt işlemi yapılmamaktadır. Erginlik çağına gelmeden, kendi istenci dışında aile kütüğünde, bu yolla nüfus belgesinde yer alan dine ilişkin kayıt, günlük yaşamda bir tür zorunlu açıklama, istemeden açıklama olmakta, yurtdışında da kimi olumsuz durumlara yolaçmaktadır.

Oysa, Anayasa'nın 24. maddesinin üçüncü fıkrası, kimsenin dinsel inanç ve kanısını açıklamaya zorlanamayacağını öngörmektedir. Çocuğunun her yasal işlemde dayanak olan, özellikle okul, askerlik işlemlerinde zorunluluğu yadsınmaz nüfus belgesini almak durumunda bulunanlar için bildirim zorunluluğu, tam bir "zorlama"dır. Hangi dinden olduğunu -olacağını değil- bildirmediği aile nüfus kütüğüne yazılamama durumu, bildirmeye zorlamaktan başka bir şey değildir. Bu da Anayasa'nın 24. maddesinin üçüncü fıkrasına açıkça aykırıdır.

3. "Din" sözcüğü belli bir dini değil, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bağlısı bulundukları her dini kapsamaktadır. Belli bir din gibi algılayıp gereksiz duyarlığa kapılmak ya

da bir dine karşıtlığa yönelik gibi yorumlamak ve bu tür anlayışlara bağlanabilecek yaklaşımlar yanlıştır. Özel davranış ve değerlendirmeler değil, anayasal gerekler gözetilir. Hukuk devletinde dinsel kurallar özel yaşamda egemendir. Yasal işlemlerde Anayasa'nın 10. maddesi gereğince din, mezhep ve başka nedenlerle de ayırım gözetilemeyerek 2. maddedeki lâik hukuk devleti ilkesine de uygun davranılmış olunur. Hukuk devletinin dinler ve bağlananları arasında bir ayırım yapması düşünülemez. Yasa'nın 43. maddesi, alışkanlıkların ya da çağın gerisinde kalmış anlayışın ürünü olabilir. Din, kişinin niteliklerinde yasal bir ölçü olamaz. Devlet, din nedeniyle eleştirilmemelidir. Dinler karşısında yansız olan devlet, kamu düzeni yönünden, sakıncalı girişim ve kalkışmaları önlemek amacıyla gözetim ve denetim görevini yerine getirir, bunu da laiklik ilkesi doğrusunda gerçekleştirir (Anayasa mad. 24 ve 136).

Aile kütüğüne ve nüfus kimliklerine dinin yazılması din için de kişi için de bir güvence olmamakta, bir yarar sağlamamaktadır. Her bağılı için aynı durumda bir kurum olduğundan ayrıcalık nedeni de yapılamaz. Hukuk kuralları dinle biçimlenemez, hukuksal düzenlemelerde dinsel gerekler gözetilemez. Dinler birleştiricidir, bölücülük aracı değildir. Ulusal yapıda, aynı dinlerle ayrılığa gitmenin anlamsızlığı tartışılmaz.

Toplumsal tepkiden kaçınarak 18 yaşı bitirinceye değin dinsel bağı olmadığını açıklamak ya da hangi dinden olursa olsun onu açıklamamak hak ve özgürlüğünü taşımamak, hukuk devleti yapısı ve düzeni içinde savunulacak bir durum değildir. Yurttaşlık bağı, dinsel temele oturtulamaz ve inanç ögesiyle belirlenip tanımlanamaz. Ulus yapısı içinde yurttaş olarak birleşmek, birey niteliğiyle insan-vatandaş ölçüsü dışında seçime bağı, değişebilir özellikleri gereksiz kılar. Nüfus Yasası'nın 43. maddesinin iptali istenen sözcüğü, Anayasa'nın öngördüğü açıklamama hakkını kullandırmayarak, bu özgürlüğü engelleyip kaldırmaktadır. Ceza Yargılama Yöntemi Yasası'nın 61. maddesi gereğince tanıklara dinlerinin sorulması da gereksiz, yararsız, ayırıcı, hattâ tanıklık da yapmamaya neden olabilecek bir fazlalıktır.

4. Kararın "saptama" olarak nitelendirdiği kişisel durumların zorunlu ayrıntısı olarak aile kütüğünde bulunması istenen açıklık, tam bir "açıklama"dır. Kararın, lâikliğin önem ve değerini yineleyip vurgulayan bölümleri dışındaki gerekçesine ve sonucuna katılmak olanaksızdır. İnançlara gerçek saygı, onları vicdan, yürek ve us (akıl)'daki özgün yerlerinde korumakla kanıtlanır. Bu da aile kütüğüne yazım (ki çocuğun kendi istenciyle seçimi değil, değiştirmesi bile davayla oluyor) dan gösteri türüne değin her açıklama biçimini sakıncalı kılmaktadır. Kaldıki isteyeninin özelde, açıklamasının bir yasağı ve engeli de yoktur. Din açıklığının kamu düzeni yönünden yararı, açıklamamanın bir sakıncası da söz konusu değildir. Belki, özel bir araştırma (anket) sorusu olabilir. Kimi kuruluşlar çalışanlarına ve üyelerine verdikleri kimlik belgelerinde din açıklığını kapsamamakla daha gerçekçi davranmaktadırlar.

Karar, konusunda Türk Hukuku ve Anayasa yargısı yönünden olumsuz bir belirtidir.
21/6/1995

Başkan

Yekta Güngör ÖZDEN

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı : 1995/17

Karar Sayısı : 1995/16

Anayasa'nın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin lâik bir hukuk devleti olduğu, 24. maddesinde de, kimsenin dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı hükme bağlanmıştır.

Dinî inanç özgürlüğünün korunabilmesi, bireylerin sahip olduğu dinsel kanaatlerini açıklamaya zorlanmamaları ile olanaklıdır. Nüfus kütüğünde de olsa, bir kişiden mensup olduğu dininin açıklanmasının istenmesi, dinsel inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanması demektir.

Lâik Devlet, din ve inanç özgürlüğüne toplumun çeşitli kesimlerinden gelebilecek baskı ve müdahaleleri önlemekle yükümlüdür. Bireylerin sahip oldukları dinlerini veya herhangi bir dinleri olmadığını açıklamaya zorlanmaları, kimilerinin onlara karşı bir tepki veya olumsuz kanısının oluşmasına neden olabilir. Hatta bu kanı çeşitli kargaşa ve kavgalara da yol açabilir.

Anayasa'nın birçok maddelerinde tekrarlandığı gibi, kişilerin ve toplumun refah, huzuru ve mutluluğunu sağlamakla yükümlü olan devletin, toplumda kargaşaya neden olacak düzenlemelere yasalarda yer vermemesi gerekir.

Kişilerin temel hak ve özgürlüklerinden olan dini inanç ve kanaat özgürlüğünü zedeleyecek düzenlemeler, Cumhuriyetin temel niteliklerini de ortadan kaldırır. Bu özgürlüğün zedelendiği ülkede Anayasa'nın 2. maddesinde sözü edilen "demokratik ve lâik bir hukuk Devleti'nden söz edilemez. 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "... dini..." sözcüğü, kişilerin dini inanç ve kanaatlerini ilgilendiren ve iç dünyalarında kalması gereken bir durumun açıklanmasını ve üçüncü kişilerin bilgisine sunulmasını zorunlu kıldığından Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan "lâik devlet" ilkesine de aykırı düşer.

Açıklanan nedenlerle, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesinde yer alan "... dini..." sözcüğü Anayasa'nın 2. ve 24. maddesine aykırı görüldüğünden iptali gerekeceği kanaatiyle karara karşıyız.

Üye

Selçuk TÜZÜN

Üye

Mustafa BUMİN

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı : 1995/17

Karar Sayısı : 1995/16

1587 sayılı Nüfus Yasası'nın 4. maddesinde "Her Türk ... nüfus memurluğuna kendisini yazdırmaya ve bir nüfus cüzdanı almaya mecburdur." denilmekte; 43. maddesinde ise aile kütüklerinin içeriği gösterilmekte, bunlar arasında aile bireylerinin "dini"de yer almaktadır.

Bu kurallar gereğince nüfus aile kütüklerinde ve nüfus cüzdanlarında yer alması gerekli olan "din" bölümünün doldurulabilmesi için herkesin "dininin" kendisi yada veli yahut vasisi tarafından açıklanması zorunlu bulunmaktadır. Çünkü, her yasa buyruğunun, yaptırıma gerek bırakmadan yerine getirilmesi yasalara saygının doğal gereğidir.

Oysa, Anayasa'nın din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 24. maddesi üçüncü fıkrasında, kimsenin dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı öngörülmüştür. Anayasa'da öngörülen dinî inanç ve kanaatlerini açıklamama özgürlüğünün niteliği gereği Anayasa'nın 13. maddesi gereğince sınırlandırılması olanaksızdır. Hangi nedenle olursa olsun ve hangi düzeyde kalırsa kalsın, kişi, "dinini" açıklamak zorunda bırakıldığında bu özgürlük ortadan kalkar. Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasına ilişkin 15. maddesi gereğince savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü durumlarda dahi kişi "dini"ni açıklamak zorunda bırakılamaz. Buna karşın, itiraz konusu kural kişileri "dinini" açıklamak zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu nedenlerle, kişilerin dini inançlarını açıklamak zorunda bırakan Nüfus Yasası'nın 43. maddesinde yer alan "dinini" sözcüğü Anayasa'nın 24., 15. ve 13. maddelerine aykırı olduğundan iptali gerekir; bu düşüncelerle çoğunluk görüşüne katılmıyorum.

Üye

Ahmet N. SEZER

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı : 1995/17

Karar Sayısı : 1995/16

Anayasa'nın 24. maddesinde ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı öngörülmüştür.

5.5.1972 günlü, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesi ise nüfus kütüklerinde ailenin bütün fertlerinin cinsiyetleri, adı, soyadı, baba ve anası adıyla soyadlarını, sağ olup olmadıklarını, il ve ilçe itibarıyla doğum yeri ve tarihlerini, vücutlarındaki belirli değişikliklerini dinini, okur yazar olup olmadıklarını, medenî hallerini ve diğer şahsî hal değişikliklerini ihtiva edeceği hükmünü koymuştur. Aynı Yasa'nın 4. maddesi ise her Türk'ün Türkiye'de ikametgahının veya sonradan ikametgah edildiği yerin nüfus memurluğuna kendisini yazdırmaya ve nüfus cüzdanı almaya mecbur olduğunu, bu mecburiyetlerin reşit olmayanlar yönünden veli veya vasilere ait bulunduğu belirlenmiştir. Yine aynı Yasa'nın Ek 2. maddesi ise, "nüfus idareleri nüfus kütüklerine tescil edilmeyen bir yaşından büyük çocukların veya büyüklerin varlığını haber aldıkları takdirde büyüklerin kendileri, çocukların baba, ana ve vasilerini..... beyana davet etmeye yetkilidirler. İlgililer bu davet üzerine 30 gün içinde nüfus idarelerine başvurmak ve beyanda bulunmakla görevlidirler" hükmünü getirmiştir.

Bu yasal düzenleme karşısında kişinin dinini nüfus idarelerine beyan ederek açıklamak zorunda bırakıldığı görülmektedir.

Oysaki Anayasa böyle bir zorlamaya olur vermemektedir. Kişi dinini açıklamadıkça nüfusa kaydedilemeyecek ve nüfus cüzdanı alamayacaktır. Kaldıkı söz konusu Yasa'nın Geçici 2. maddesi sonuçta kişileri veli veya vasileri nüfusa kaydedilmesi gereken kişinin dinini, davet üzerine 30 gün içinde açıklamaya mecbur etmektedir. Bu gibi durumlarda nüfus idarelerince beyana davet edilen ve 30 gün içinde beyanda bulunmayan kişinin TCK.nun 528. maddesi gereğince ceza tehdidi altında bulunduğu da gözardı edilemez. Bütün bunlar Anayasa'nın, kimsenin dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı şeklindeki açık buyruğuna rağmen ortada bir zorlama bulunduğunu ve bu nedenle itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 24. maddesine aykırı olup, iptali gerektiği kanaatinde olduğumdan aksi yönde oluşan çoğunluk görüşüne karşıyım.

Üye

Yalçın ACARGÜN